

moderatissime, pulcherrime facit, quoquo modo sese habere voluerint de quibus facit. Jamvero etiam puerorum infantium consecrationes quantum prosint, obscurissima quæstio est, nonnihil tamen prodesse credendum est. Inveniet hoc ratio, cum quæri oportuerit: quanquam et alia multa jamdiu quærenda tibi potius aliquando, quam cognoscenda protulerim. Quod fiet utilissime, si duce pietate requirantur.

LXXXI. Quæ cum ita sint, quis est qui juste stomachetur, quod agendo atque administrando corpori anima data sit, cum tantus et tam divinus rerum ordo connecti melius non possit? Aut quærendum putet, qualis in hoc mortali et fragili corpore efficiatur, cum et in mortem propter peccatum jure contrusa sit, et virtute hic etiam possit excellere? Aut qualis post hoc corpus futura sit, cum et pœna mortis necessario manere debeat manente peccato et virtuti pietatique sit Deus ipse, id est veritas ipsa præmium? Quare si jam placet, tam longum sermonem terminemus aliquando, et implendis Dei præceptis vigilantissime et religiosissime operam demus: non est enim alia fuga de tantis malis. Si quid autem obscurius a me dictum est quam velles, facito ut memoriæ mandatum alias opportunius requiras. Neque enim deerit nobis quærentibus se, qui desuper est magister omnium. E. Ego vero et hac oratione ita sum affectus, ut eam interpellare nefas putaverim: et si tibi modus sermonis hic placet, tresque illæ quæstiones quæ remanebant, tam breviter perstringendæ in præsentia visæ sunt, cedam iudicio tuo, ac deinceps tam magnis rebus investigandis, non modo tempus propter tuas occupationes, sed etiam me ipsum opportuniorem observabo.

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

DE MUSICA.

LIBRI VI.

LIBER I.

TRADITUR MUSICÆ DEFINITIO, ET QUI AD HUIUSCÆ DISCIPLINÆ CONSIDERATIONEM PERTINENT, MOTUUM NUMEROSORUM SPECIES AC PROPORATIO EXPLICANTUR.

CAPUT I.

Sonorum certas dimensiones observare non ad grammaticam spectat, sed ad musicam.

I. MODUS, qui pes est? DISCIPULUS: PYRRICHIUS. MAGISTER: Quot temporum est? D. Duum. M. Bonus, qui pes est? D. Idem qui et *modus*. M. Hoc est ergo *modus*, quod *bonus*. D. Non. M. Cur ergo idem? D. Quia idem in sono, in significatione aliud. M. Concedis ergo eundem sonum esse cum dicimus, *modus*, et, *bonus*. D. Litterarum sono ista video discrepare, cætera autem paria esse. M. Quid

¹ Inchoati an. Chr. 387, perfecti circiter an. 389. Vide *Retract.* lib. 1, cap. xi. — ² Vide D. Guillon, tom. xxi, pag. 63-65.

cum enuntiamus, *pone* verbum, et *pone* adverbium, præter id quod significatio diversa est, nihil tibi videtur sonus distare? D. Distat omnino. M. Unde distat, cum et iisdem temporibus utrumque, et iisdem litteris constet? D. Eo distat quod in diversis locis habent acumen. M. Cujus tandem artis est ista dignoscere? D. A grammaticis hæc audire soleo, et ibi ea didici, sed utrum hoc ejusdem artis sit proprium, an aliunde usurpatum, nescio. M. Post ista videbimus: nunc illud quæro, utrum si tympanum vel chordam bis percuterem tam raptim et velociter quam cum enuntiamus, *modus*, aut, *bonus*, agnosceres et ibi eadem tempora esse, an non? D. Agnoscerem. M. Vocares ergo pedem pyrrichium. D. Vocarem. M. Nomen hujus pedis a quo nisi a grammatico didicisti? D. Fateor. M. Ergo de omnibus hujusmodi sonis grammaticus iudicabit, an per te ipsum istos pulsus didicisti, sed nomen quod imponeres a grammatico audieras? D. Ita est. M. Et ausus es nomen quod te grammatica docuit, transferre ad eam rem, quam non pertinere ad grammaticam confiteris? D. Video non ob aliud pedi nomen impositum, quam propter temporum dimensionem, quam ubicumque cognovero, eo transferre illud vocabulum cur non audeo? Sed etsi alia vocabula sunt imponenda, cum ejusdem dimensionis soni sunt, sed ad grammaticos tamen non pertinent, quid mihi est de nominibus laborare, cum res aperta sit? M. Nec ego id volo: sed tamen cum videas innumerabilia genera sonorum, in quibus certæ dimensiones observari possunt, quæ genera fatemur grammaticæ disciplinæ non esse tribuenda, nonne censes esse aliam aliquam disciplinam, quæ quidquid in hujusmodi sit vocibus numerosum artificiosumque contineat? D. Probabile mihi videtur. M. Quod ejus esse nomen existimas? Nam opinor non tibi novum esse omnipotentiam

quamdam canendi Musis solere concedi. Hæc est, nisi fallor, illa quæ Musica nominatur. D. Et ego hanc esse existimo.

CAPUT II.

Musica quid sit. — Modulari quid sit.

II. M. SED jam placet nobis de nomine minime laborare: modo inquiramus, si videtur, quam diligentissime possumus, omnem hujus quæcumque est disciplinæ vim atque rationem. D. Inquiramus sane: nam hoc totum quidquid est, multum nosse desidero. M. Defini ergo musicam. D. Non audeo. M. Potes saltem definitionem meam probare. D. Experibor si dixeris. M. Musica est scientia bene modulandi: an tibi non videtur? D. Videretur fortasse, si mihi liqueret quid sit ipse modulatio? M. Numquidnam hoc verbum quod modulari dicitur, aut nunquam audisti, aut uspiam nisi in eo quod ad cantandum saltandumque pertineret? D. Ita est quidem: sed quia video modulari a modo esse dictum, cum in omnibus bene factis modus servandus sit, et multa etiam in canendo ac saltando quamvis delectent, vilissima sint, volo plenissime accipere quid prorsus sit ipsa modulatio, quo uno pene verbo tantæ disciplinæ definitio continetur. Non enim tale aliquid hic discendum est, quale quilibet cantores histrionesque noverunt. M. Illud superius quod in omnibus etiam præter musicam factis modus servandus est, et tamen in musica modulatio dicitur, non te moveat; nisi forte ignoras dictionem oratoris proprie nominari. D. Non ignoro: sed quorsum isthuc? M. Quia et

puer tuus quamlibet impolitissimus et rusticissimus, cum vel uno verbo interroganti tibi respondet, fateris eum aliquid dicere? D. Fateor. M. Ergo et ille orator est? D. Non. M. Non igitur dictione usus est cum aliquid dixerit, quamvis dictionem a dicendo dictam esse fateamur. D. Concedo: sed et hoc quo pertineat requiro. M. Ad id scilicet ut intelligas modulationem posse ad solam musicam pertinere, quamvis modus, unde flexum verbum est, possit etiam in aliis rebus esse: quemadmodum dictio proprie tribuitur oratoribus, quamvis dicat aliquid omnis qui loquitur, et a dicendo dictio nominata sit. D. Jam intelligo.

III. M. Illud ergo quod abs te postea dictum est, multa esse in canendo et saltando vilia, in quibus si modulationis nomen accipimus, pene divina ista disciplina vilescit, cautissime omnino abs te animadversum est. Itaque discutiamus primum quid sit modulari, deinde quid sit bene modulari: non enim frustra est definitioni additum. Postremo etiam quod ibi scientia posita est, non est contemnendum: nam his tribus, nisi fallor, definitio illa perfecta est. D. Ita fiat. M. Igitur quoniam fatemur modulationem a modo esse nominatam, numquidnam tibi videtur metuendum ne aut excedatur modus, aut non impleatur nisi in rebus quæ motu aliquo fiunt; aut si nihil moveatur, possumus formidare, ne præter modum aliquid fiat? D. Nullo pacto. M. Ergo modulatio non incongrue dicitur movendi quædam peritia, vel certe qua fit ut bene aliquid moveatur. Non enim possumus dicere, bene moveri aliquid, si modum non servat. D. Non possumus quidem: sed necesse erit rursus istam modulationem in omnibus bene factis intelligere. Nihil quippe nisi bene movendo, bene fieri video. M. Quid si forte ista omnia per musicam fiant, quamvis modulationis nomen in cuiuscemodi orga-

nis magis tritum sit, nec immerito? Nam credo videri tibi aliud esse tornatum aliquid ligneum vel argenteum, vel cuiusce materiæ, aliud autem ipsum motum artificis, cum illa tornantur. D. Assentior multum differre. M. Numquidnam ergo ipse motus propter se appetitur, et non propter id quod vult esse tornatum? D. Manifestum est. M. Quid, si membra non ob aliud moveret, nisi ut pulchre ac decore moverentur, eum facere aliud nisi saltare diceremus? D. Ita videtur. M. Quando ergo censes aliquam rem præstare et quasi dominari, cum propter se ipsam, an cum propter aliud appetitur? D. Quis negat cum propter se ipsam? M. Repete nunc illud superius quod de modulatione diximus: nam ita eam posueramus, quasi quamdam movendi esse peritiam, et vide ubi magis habere sedem debeat hoc nomen, in eo motu qui velut liber est, id est, propter se ipse appetitur, et per se ipse delectat; an in eo qui servit quodam modo: nam quasi serviunt omnia quæ non sibi sunt, sed ad aliquid aliud referuntur. D. In eo scilicet qui propter se appetitur. M. Ergo scientiam modulandi jam probabile est esse scientiam bene movendi, ita ut motus per se ipse appetatur, atque ob hoc per se ipse delectet. D. Probabile sane.

CAPUT III.

Bene modulari quid sit et cur in musicæ definitione positum.

IV. M. Cur ergo additum est, bene; cum jam ipsa modulatio nisi bene videatur, esse non possit? D. Nescio, et quemadmodum mihi ereptum sit ignoro: nam hoc

requirendum animo hæserat. M. Poterat omnino nulla de hoc verbo controversia fieri, ut jam musicam sublato eo quod positum est, bene tantum scientiam modulandi definiremus? D. Quis enim ferat, si enodare totum ita velis? M. Musica est scientia bene movendi. Sed quia bene moveri jam dici potest, quidquid numerose servatis temporum atque intervallorum dimensionibus movetur; jam enim delectat, et ob hoc modulatio non incongrue jam vocatur: fieri autem potest, ut ista numerositas atque dimensio delectet, quando non opus est; ut si quis suavissime canens, et pulchre saltans, velit eo ipso lascivire, cum res severitatem desiderat, non bene utique numerosa modulatione utitur, id est, ea motione quæ jam bona, ex eo quia numerosa est, dici potest, male ille, id est, incongruenter utitur. Unde aliud est modulari, aliud bene modulari. Nam modulatio ad quemvis cantorem, tantum qui non erret in illis dimensionibus vocum ac sonorum: bona vero modulatio ad hanc liberalem disciplinam, id est, ad musicam pertinere arbitranda est. Quod si nec illa bona tibi motio videtur, ex eo quia inepta est, quamvis artificiose numerosam esse fateare, teneamus illud nostrum, quod ubique servandum est, ne certamen verbi, re satis elucente, nos torqueat, nihilque curemus utrum musica modulandi, an bene modulandi scientia describatur. D. Amo quidem rixas verborum præterire atque contemnere, non tamen mihi displicet ista distinctio.

CAPUT IV.

Scientia cur in musicæ definitione ponitur.

V. M. RESTAT ut quæramus cur sit in definitione scientia. D. Ita fiat: nam hoc flagitare ordinem memini. M. Responde igitur, utrum tibi videatur bene modulari vocem luscinia yerna parte anni: nam et numerosus est et suavissimus ille cantus, et, nisi fallor, temporis congruit. D. Videtur omnino. M. Numquidnam liberalis hujus disciplinæ perita est? D. Non. M. Vides igitur nomen scientiæ definitioni pernecessarium. D. Video prorsus. M. Dic mihi ergo, quæso te, nonne tales tibi omnes videntur, qualis illa luscinia est, qui sensu quodam ducti bene canunt, hoc est, numerose id faciunt ac suaviter, quamvis interrogati de ipsis numeris, vel de intervallis acutarum graviumque vocum respondere non possint. D. Simillimos eos puto. M. Quid ii qui illos sine ista scientia libenter audiunt, cum videamus elephantos, ursos, aliaque nonnulla genera bestiarum ad cantus moveri, avesque ipsas delectari suis vocibus, non enim nullo extra posito commodo tam impense id agerent sine quadam libidine, nonne pecoribus comparandi sunt? D. Censeo: sed pene in omne genus humanum tendit hæc contumelia. M. Non est quod putas. Nam magni viri etsi musicam nesciunt; aut congruere plebi volunt, quæ non multum a pecoribus distat, et cujus ingens est numerus, quod modestissime ac prudentissime faciunt, (sed de hoc nunc differendi locus non est), aut post magnas curas relaxandi ac reparandi animi gratia moderatissime ab iis aliquid voluptatis assumitur;

quam interdum sic capere modestissimum est; ab ea vero capi vel interdum, turpe atque indecorum est.

VI. Sed quid tibi videtur, qui vel tibiis canunt vel cithara, atque huiusmodi instrumentis, numquidnam possunt lusciniæ comparari? D. Non. M. Quid igitur distant? D. Quod in istis artem quamdam esse video, in illa vero solam naturam. M. Verisimile dicis: sed ars tibi videtur ista esse dicenda, etiamsi quadam imitatione id faciunt? D. Cur non? Nam video tantum valere in artibus imitationem, ut ea sublata omnes pene perimantur. Præbent enim se magistri ad imitandum, et hoc ipsum est quod vocant docere. M. Videtur tibi ars ratio esse quædam, et ii qui arte utuntur, ratione uti; an aliter putas? D. Videtur. M. Quisquis igitur ratione uti non potest, arte non utitur. D. Et hoc concedo. M. Censes-ne muta animalia, quæ etiam irrationalia dicuntur, uti posse ratione? D. Nullo modo. M. Aut igitur picas et psittacos et corvos rationalia esse dicturus es animalia, aut imitationem nomine artis temere vocasti. Videmus enim has aves et multa canere ac sonare quodam humano usu, et nonnisi imitando facere, nisi tu aliter credis. D. Quomodo hoc confeceris, et quantum contra responsionem meam valeat, nondum plane intelligo. M. Quæsiveram ex te, utrum citharistas et tibi-cines, et huiusmodi aliud genus hominum, artem diceres habere, etiamsi id quod in canendo faciunt, imitatione assecuti sunt. Dixisti esse artem, tantumque id valere affirmasti, ut omnes pene tibi artes periclitari viderentur imitatione sublata. Ex quo jam colligi potest omnem, qui imitando assequitur aliquid, arte uti; etiamsi forte non omnis qui arte utitur, imitando eam perceperit. Aut si omnis imitatio ars est et ars omnis ratio, omnis imitatio ratio: ratione autem non utitur irrationale animal, non igitur habet artem: habet autem imitationem, non est

igitur ars imitatio. D. Ego multas artes imitatione constare dixi, non ipsam imitationem artem vocavi. M. Quæ igitur artes imitatione constant, non eas censes ratione constare? D. Imo utroque puto eas constare. M. Nihil repugno; sed scientiam in quo ponis, in ratione, an in imitatione? D. Et hoc in utroque. M. Ergo scientiam illis avibus dabis, quibus imitationem non adimis. D. Non dabo: ita enim dixi in utroque esse scientiam, ut in sola imitatione esse non possit. M. Quid, in sola ratione videtur tibi esse posse? D. Videtur. M. Aliud igitur putas esse artem, aliud scientiam: siquidem scientia et in sola ratione esse potest, ars autem rationi jungit imitationem. D. Non video esse consequens. Non enim omnes, sed multas artes dixeram, simul ratione atque imitatione constare. M. Quid, scientiam vocabis-ne etiam illam, quæ his duobus simul constat, an ei solam partem rationis attribues? D. Quid enim me prohibet vocare scientiam, cum rationi adiungitur imitatio?

VII. M. Quoniam nunc agimus de citharista et tibi-cine, id est, de musicis rebus, volo mihi dicas, utrum corpori tribuendum sit, id est, obtemperacioni cuidam corporis, si quid isti homines imitatione faciunt. D. Ego istam et animo simul et corpori tribuendam puto: quanquam id ipsum verbum satis proprie abs te positum est, quod obtemperacionem corporis appellasti: non enim obtemperare nisi animo potest. M. Video te cautissime imitationem non soli corpori voluisse concedere. Sed numquid scientiam negabis ad solum animum pertinere? D. Quis hoc negaverit? M. Nullo modo igitur scientiam in sonis nervorum et tibi-arum, simul et rationi et imitationi tribuere sineris. Illa enim imitatio non est, ut confessus es, sine corpore; scientiam vero solius animi esse dixisti. D. Ex iis quidem, quæ tibi concessi, fateor hoc esse con-

fectum : sed quid ad rem? Habebit enim et tibicen scientiam in animo. Neque enim cum ei accedit imitatio, quam sine corpore dedi esse non posse, adimet illud quod animo amplectitur. **M.** Non adimet quidem : nec ego affirmo eos, a quibus organa ista tractantur, omnes carere scientia, sed non habere omnes dico. Istam enim ad hoc volumus quaestionem, ut intelligamus, si possumus, quam recte sit scientia in illa definitione musicae posita, quam si omnes tibicines et fidicines, et id genus alii, quilibet habent, nihil ista disciplina puto esse vilius, nihil abjectius.

VIII. Sed attende quam diligentissime, ut quod diu jam molimur appareat. Certe enim jam mihi dedisti in solo animo habitare scientiam. **D.** Quidni dederim? **M.** Quid, sensum aurium animo-ne, an corpori, an utriusque concedis? **D.** Utrique. **M.** Quid memoriam? **D.** Animo puto esse tribuendam. Non enim si per sensus percipimus aliquid quod memoriae commendamus, ideo in corpore memoria esse putanda est. **M.** Magna fortasse ista quaestio est neque huic opportuna sermoni : Sed quod proposito sat est, puto te negare non posse, bestias habere memoriam. Nam et nidos post annum revisunt hirundines, et de capellis verissime dictum est :

Atque ipsae memores redeunt in tecta capellae.

Et canis heroem dominum, jam suis hominibus oblitum recognovisse praedicatur. Et innumerabilia, si velimus, animadvertere possumus, quibus id quod dico manifestum est. **D.** Nec ego istud nego, et quid te adjuvet, vehementer expecto. **M.** Quid putas, nisi quod scientiam qui soli animo tribuit, eamque omnibus irrationalibus animalibus adimit, neque in sensu eam, neque in memo-

¹ Virg. Georg. III.

ria (nam illud non est sine corpore, et utrumque etiam in bestia est), sed in solo intellectu collocavit? **D.** Et hoc expecto quid te adjuvet. **M.** Nihil aliud, nisi omnes qui sensum sequuntur, et quod in eo delectat memoriae commendant, atque secundum id corpus moventes, vim quamdam imitationis adjungunt, non eos habere scientiam, quamvis perite ac docte multa facere videantur, si rem ipsam quam profitentur aut exhibent, intellectus puritate ac veritate non teneant. At si tales esse istos theatricos operarios ratio demonstraverit, nihil erit, ut opinor, cur dubites eis negare scientiam, et ob hoc musicam, quae scientia modulandi est, nequaquam concedere. **D.** Explica hoc, videamus quale sit.

IX. **M.** Mobilitatem digitorum celeriore vel pigriorem credo te non scientiae, sed usui dare. **D.** Cur ita credis id? **M.** Quia superius soli animo scientiam tribuebas, hoc autem quanquam imperante animo, tamen esse corporis vides. **D.** Sed cum sciens animus hoc imperat corpori, magis hoc scienti animo, quam servientibus membris tribuendum puto. **M.** Nonne censes posse fieri ut unus alium scientiam praecedat, cum ille imperitior multo facilius et expeditius digitos moveat? **D.** Censeo. **M.** At si motus celer et expeditior digitorum scientiae tribuendus esset, tanto in eo quisque excelleret, quanto esset scientior. **D.** Concedo. **M.** Attende etiam istud. Nam opinor nonnunquam te animadvertisse fabros, vel hujusmodi opifices, ascia sive securi eundem locum feriendo repetere, et non alio quam eo quo intendit animus ictum perducere, quod nos tentantes cum assequi nequimus, ab eis saepe irridemur. **D.** Ita est ut dicis. **M.** Ergo cum id nos facere non valemus, numquid ignoramus quid feriri debeat, vel quantum debeat amputari? **D.** Saepe ignoramus, saepe scimus. **M.** Fac ergo aliquem nosse omnia,

quæ fabri facere debeant, et perfecte nosse, minus tamen valere in opere, sed eisdem ipsis qui facillime operantur, multa dictare solertius quam illi per se indicare possent, an id usu evenire negas? D. Non nego. M. Non igitur solum movendi celeritas atque facilitas, sed etiam motionis modus ipse in membris, usui potius quam scientiæ tribuendus est. Nam si aliter esset, eo quisque manibus melius uteretur quo esset peritior: quod licet ad tibias citharasve referamus, ne quod ibi digiti atque articuli faciunt, quia difficile nobis est, scientia potius quam usu et sedula imitatione ac meditatione fieri putemus. D. Non queo resistere, nam et medicos audire soleo doctissimos viros, sæpe in secandis; vel quoquo modo comprimendis membris, in eo quod manu ac ferro fiat, ab imperitioribus antecedi; quod genus curandi chirurgiam nominant, quo vocabulo satis significatur operaria quædam in manibus medendi consuetudo. Perge itaque ad cætera, et jam istam confice quæstionem.

CAPUT V.

Sensus musices an inest a natura.

X. M. ILLUD restat, ut opinor, ut inveniamus, si possumus, has ipsas artes, quæ nobis per manus placent, ut illius usus potentes essent, non continuo scientiam, sed sensum ac memoriam secutas: ne forte mihi dicas fieri quidem posse, ut scientia sine usu sit, et major plerumque quam est in eis qui usu excellunt, sed tamen etiam illos ad usum tantum non potuisse sine ulla scientia pervenire. D. Aggredere: nam ita deberi manifestum est.

M. Nunquam-ne hujusmodi histriones audisti studiosius? D. Plus fortasse quam vellem? M. Unde fieri putas, ut imperita multitudo explodat sæpe tibicinem nugatorios sonos efferentem, rursusque plaudet bene canenti, et prorsus quanto suavius canitur, tanto amplius et studiosius moveatur? Numquidnam id a vulgo per artem musicam fieri credendum est? D. Non. M. Quid igitur? D. Natura id fieri puto, quæ omnibus dedit sensum audiendi, quo ista judicantur. M. Recte putas. Sed jam etiam illud vide, utrum et tibicen ipse hoc sensu præditus sit. Quod si ita est, potest ejus sequens judicium movere digitos cum tibias inflaverit, et quod satis commode pro arbitrio sonuerit, id notare ac mandare memoriæ, atque id repetendo consuefacere digitos eo ferri sine ulla trepidatione et errore, sive ab alio accipiat id quod cantet, sive ipse inveniatur, illa de qua dictum est ducente atque approbante natura. Itaque cum sensum memoria, et articuli memoriam sequuntur, usu jam edomiti atque præparati, canit cum vult tanto melius atque jocundius, quanto illis omnibus præstat quæ superius ratio docuit cum bestiis non habere communia, appetitum scilicet imitandi, sensum atque memoriam: numquid habes adversum ista quod dicas? D. Ego vero nihil habeo. Jam audire cupio ejusmodi sit illa disciplina, quam profecto a cognitione vilissimorum animorum video subtilissime vindicatam.